

Тема 1.

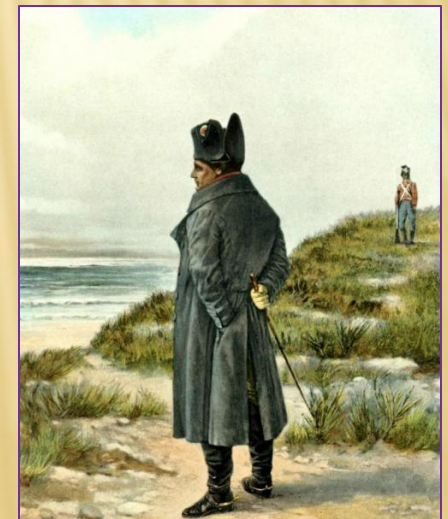
***Романтизм у європейській
літературі***

СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ

- ❑ Криза Просвітництва (усвідомлення обмеженості раціоналізму; негативні наслідки революційних подій; сумніви в історичному прогресі і можливості досягти гармонії)
- ❑ Ствердження буржуазного ладу та способу життя, відсутність соціальної справедливості, влада грошей
- ❑ Нове усвідомлення історії – як процесу, відчуття стрімкості часу, розчарування у сучасності
- ❑ Сприйняття життя як процесу руйнації сподівань, втрати ілюзій
- ❑ Протиставлення знеціненим суспільним цінностям цінності окремої особистості, її неповторності, внутрішнього світу
- ❑ Національно-визвольні рухи



*Ж.-Л.Давид,
«Бонапарт на
перевалі Сен-Бернар»*



РОМАНТИКИ ПРО ЖИТТЯ І МИСТЕЦТВО

- «Світ поганий, поганий, жахливо поганий. І лише серце друга та спокутні сльози жінки можуть врятувати його від прокляття»(**Ріхард Вагнер**)
- «Справжнє лихо полягає в тому, що нині все застигло у вульгарній прозі життя. І більшість людей спокійно сприймає все це і навіть почуває себе цілком добре, мовчки скочуючись по болоту до прірви» (**Франц Шуберт**)
- «Той, хто не зазнав щастя в нинішньому світі, хто не знайшов того, що шукав, нехай заглибиться в світ книг та мистецтва чи зануриться в природу – це вічно юне втілення старовини й сучасності» (**Новаліс**)
- «Человеческий ум так причудлив, что он умеет создавать из того, что он видит, и несмотря на то, что он видит, сотни причин для страдания. Право же, его мозг напоминает тюрьмы времен инквизиции; стены в них покрыты столькими орудиями пыток, что вы не можете понять ни назначения их, ни формы и невольно задаете себе вопрос, что это — клещи или игрушки?» (**А. де Мюссе**)

ТРАГІЧНЕ І ГЕРОЇЧНЕ У РОМАНТИЗМІ



Ежен Делакруа,

- “Свобода на барикадах”
- “Хіоська різанина”



ПОНЯТТЯ

- Пов'язане з культом середньовіччя
Викликає асоціації:
 - з популярними лицарськими романами (фантастичність, ідеальне кохання, подвиги, казковий пейзаж тощо)
 - з романсом – іспанською народною сюжетною піснею
- Романтизм сучасниками сприймається як романське мистецтво (Франція, Італія)
- Назва виникла від французького слова «romantisme», яким позначалося щось таємне, дивне, нереальне.

ЕСТЕТИЧНИЙ ІДЕАЛ РОМАНТИКІВ

- Вільна, нескорена особистість з глибоким внутрішнім світом, складними переживаннями

ІДЕАЛИ РОМАНТИКІВ:

- Священне Письмо
- краса
- мистецтво
- історичне минуле
- природа
- дитинство
- кохання

Майстерність письменника полягає у тому, щоб здивувати читача на рівні змісту і форми, запропонувати щось оригінальне та незвичайне, викликати бурхливі почуття



ФІЛОСОФСЬК Е ПІДҐРУНТЯ РОМАНТИЗМУ



Праці представників німецької класичної філософії
Фрідріха Вільгельма Йозефа фон Шеллінга (1775-1854)
Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля (1770-1831),
Йоганн Готліб Фіхте (1762-1814) та ін.

Головним поняттям філософії **Ф. Шеллінга** можна вважати **ідею свободи**, яку він послідовно протягом всього життя шукав у природі, у творчості, потім у природі божественного творіння. **Мета мистецтва** - не роздуми, а **споглядання**.

Ф. Шлегель – принцип **історизму**

Й. Гердер – **культура** живиться духовними здобутками різних народів

Г. Гегель висунув діалектичний метод, що пропонує вивчення навколишньої **природи й людської історії у їхній динаміці й взаємному зв'язку**.

Філософ вважав, що **свобода** - фундаментальна **засада духу**.

Й. Фіхте – вчення про **абсолютне “Я”**

СПРОЩЕНА ФОРМУЛА РОМАНТИЗМУ – “ЗМАЛЮВАННЯ НЕТИПОВИХ (ВИНЯТКОВИХ) ХАРАКТЕРІВ У НЕТИПОВИХ (ВИНЯТКОВИХ) ОБСТАВИНАХ”

ХАРАКТЕРИ

- ▣ “байронічний” герой – бунтівник, народний месник, вигнанець
- ▣ герой-споглядальник, митець, мрійник, філософ
- ▣ “природна” людина
- ▣ “розчарований” герой
- ▣ “маленька” людина

ОБСТАВИНИ

- ▣ Історичні (Середньовіччя)
- ▣ Екзотичні (національно-колеритні, зокрема орієнтальні)
- ▣ Фантастичні (зокрема казкові)
- ▣ Потойбічні (спадок готики)
- ▣ Психологічні (мрія, сон, спогади, фантазії, божевільне)

МОТИВИ

- “Світова скорбота” (“всесвітня туга”)
- Суму
- Самотності
- Старості в молодості
- Розчарування
- Мандрів

Течії романтизму (за класифікацією Д. Наливайка*)

Ранній романтизм (універсальний, філософський)

Виник наприкінці XVIII — на початку XIX ст.

Ознаки:

- універсалізм, прагнення охопити буття в його повноті та безмежності (звідси — філософський характер творчості);
- відсутність різкої відмінності між ідеалом та дійсністю;
- символ і міф як основні засоби вираження світу в його глибокості та спонтанності.

Представники: брати Ф. і А. Шлегелі, А. Тік, Новалис, Ф. Гельдерлін (Німеччина), В. Блейк, С. Колрідж (Англія) та ін.

Народно-фольклорний романтизм

Активно розвивався на початку XIX ст.

Ознаки:

- орієнтація на народне мистецтво (митці збирають фольклор і проймаються його духом, опановують його засоби);
- ідейно-художня основа творчості — фольклор (використання фольклорних образів, мотивів, архетипів тощо);
- художній розвиток теорії Гердера: народна поезія — скарбниця науки і релігії, серця і віри, етики й естетики;
- опора на ідеї Руссо: природа вища за цивілізацію, близькість до природи — критерій оцінки людини;
- неприйняття буржуазної цивілізації, шукання духовної основи в народному житті, спогляданні світу, мистецтві;
- органічна єдність природи і мистецтва;
- тісний зв'язок з національно-культурними рухами (Чехія, Україна та ін.);
- неприйняття «чужого», протиставлення всьому «чужому» народних ідеалів, національних традицій.

Представники: Г. Гейне (Німеччина), А. Міцкевич (Польща), Т. Шевченко (Україна), Ш. Петефі (Угорщина) та ін.

Байронічна течія

Розвивалася в 1810—1830-ті роки.

Ознаки:

- сильний вплив творчості Байрона;
- неприйняття навколишньої дійсності, протест проти неї;
- ідеалізація духовних станів особистості, зумовлених неприйняттям дійсності, культ духовного і душевного страждання («світова скорбота», туга, відчуження та ін.);
- протиставлення мрії життю, ідеалу — дійсності;
- розкриття протиріч між життям людини та суспільства;
- усталені теми, мотиви, умонастрої (розчарування, сум, меланхолія, туга за нездійсненими ідеалами, волелюбні мотиви та ін.);
- широке застосування поетики контрастів.

Представники: Дж. Г. Байрон (Англія), А. де Віньї, А. де Мюссе (Франція), Г. Гейне (Німеччина), А. Міцкевич (Польща), О. Пушкін і М. Лермонтов (Росія), Д. Леопарді (Італія).

Гротескно-романтична (гофманівська) течія

З'явилася в період зрілого романтизму.

Ознаки:

- інтерес до соціально-філософських та соціально-психологічних аспектів життя людини та людства;
- викриття хибних тенденцій розвитку суспільства;
- багатогранне зображення «машинізації» життя, відчуження людини;
- створення фантазмагоричних (нерідко абсурдних) картин світу, що відображають духовні зсуви в суспільстві та внутрішньому світі особистості;
- велика роль сатиричної фантастики, контрасту, іронії, алегорії у розкритті дисгармонії буття.

Представники: Е. Т. А. Гофман (Німеччина), Е. По (США), М. Гоголь як автор «Петербурзьких повістей» (Росія), О. де Бальзак як автор «Шагреневої шкіри» (Франція).

Утопічна течія

(пов'язана з утопічним соціалізмом)

Започаткована в першій чверті XIX ст., набула значного розвитку в 30—40-ті роки XIX ст.

Ознаки:

- пошук позитивних тенденцій і цінностей буття;
- оптимістичний пафос, віра у краще майбутнє, у можливість удосконалення дійсності;
- пошуки героєм єдності зі світом та людством;
- ідеалізація героїв, здатних на самопожертву заради загального добра;
- мистецтво — засіб удосконалення світу і наближення кращого майбутнього;
- спрямованість до високих ідеалів;
- заперечення індивідуалізму, відмова від протиставлення особистості навколишній дійсності;
- література — втілення ідеальної правди.

Представники: В. Годвін, П. Б. Шеллі (Англія), В. Гюго, Жорж Санд, Е. Сю (Франція), Г. Гейне (Німеччина) та ін.

Релігійно-містична течія

Розвивалася протягом усієї історії романтизму.

Ознаки:

- відмова від раціональних методів пізнання, надання переваги інтуїції, містичному осягненню потаємних глибин буття й людської душі;
- схильність до ірраціонального, несвідомого, містики, фантастики;
- посилення рефлексії головного героя;
- поєднання літератури й релігії;
- ідеалізація феодального минулого.

Представники: ієнські романтики (Німеччина), С. Т. Колрідж (Англія), Ф. Р. де Шатобріан (Франція), пізній А. Міцкевич (Польща).

Історична (вальтерскоттівська) течія

Склалася в період пізнього романтизму.

Ознаки:

- орієнтація на здобутки історичного роману В. Скотта;
- історія — ключ до пізнання сучасності;
- відтворення духу певної епохи, суспільного середовища;
- інтерес до минулого, що дозволяв подивитися на людину та людство в аспекті їхньої еволюції, у широкому історико-культурному контексті;
- поєднання романтичних та реалістичних тенденцій.

Представники: В. Скотт (Англія), О. Пушкін (Росія), О. Бальзак, П. Меріме (Франція) та ін.

Особистість у романтизмі

Людина для романтиків — малий всесвіт, особливий мікрокосм, де діють свої закони, відмінні від законів реального світу. Романтики виявляли великий інтерес до сильних і яскравих почуттів, драматичних пристрастей, прихованих порухів душі. Їх надзвичайно цікавили потаємні мрії і бажання людини, усе ірраціональне й несвідоме. Вони поетизували внутрішній світ особистості, її творчу уяву і великі можливості духовного розвитку і вдосконалення. Романтики — захисники волі, суверенності, самоцінності особистості, в якій, за словами Ф. Шеллінга, «весь пафос земного», «вся гострота життя».

Одиничне і неповторне в людині стало змістом своєрідного культу індивідуального, який романтики протиставили загальному знеособленню, що утверджувалося в буржуазну епоху. «Тільки індивід цікавий»,— вважали вони.

Ідеал романтиків — вільна, духовно розвинена особистість, котра шукає гармонії із самою собою, людьми, природою, світом. Проте нерідко героям романтичних творів не вдається знайти бажану гармонію, і тоді їхні постаті стають трагічними. Однак вони не перестають бути прекрасними, сильними людьми, що відрізняються від свого середовища передусім своїми високими моральними якостями.

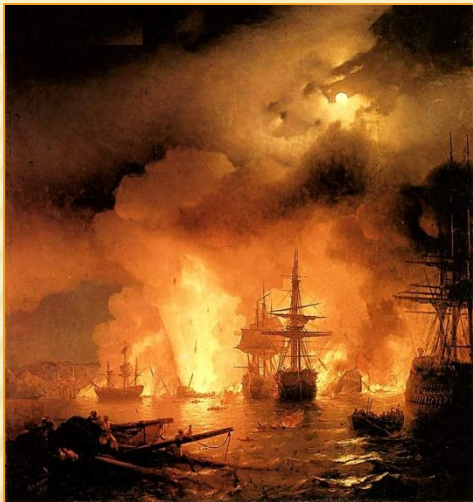
Романтики відкрили «внутрішню нескінченність» людини і перші висловили думку про велику таїну її душі.



Кохання в романтизмі

Ф. Шлегель писав: «Чоловік у жінці вперше відкриває красу світу, а жінка у чоловікові — безмежність людини». Він же стверджував: «Гарне суспільство те, де всі закохані одне в одного». Романтики поетизували кохання й образи закоханих. Любов для них — велика і страшна сила, бо вона має надзвичайний вплив на людину, визначає її настрої і вчинки. Вона — пристрасть і порив, найнапруженіший момент внутрішнього життя. Любов відкриває в людині нові духовні якості, викликає до життя приховані сили. Щаслива любов є прикладом гармонії стосунків, що має утвердитися в суспільстві.

Розуміння кохання як змагання, війни, де є своя тактика і стратегія, що панувало в галантну епоху, було чуже для романтиків. У сфері стосунків «я» і «ти» у романтизмі немає місця для маневрів і немає шляху назад — тут або повне злиття, духовне єднання, або кінець, катастрофа. Романтики вірили в магічну, чарівну силу кохання, але вони відчували себе беззахисними в полоні почуттів, що нерідко порівнювалися з морем або повноводною рікою. Кохання в романтичних творах зазвичай поєднане зі стражданнями. І все ж таки герої романтизму сміливо входили в цей бурхливий і небезпечний потік. Любов для них — це життя, а відсутність любові — смерть. Кохання — високе і шляхетне почуття, сила, що дає сенс життю, і лише сповнене любові внутрішнє життя цінувалося романтиками.



Теодор Жерико Вечер:
Пейзаж с
акведуком



Природа у романтиків

Романтики бачили у природі не «породження своєї безладної уяви», а абсолютну реальність. Природа для них — не об'єкт підкорення, а предмет поклоніння. Вона — взірць гармонії, живого і розмаїтого буття, рухливої органічної цілісності. Водночас природа — осереддя таємних, стихійних, суперечливих сил, втілення одвічної таємниці світу. Поезія і мистецтво — засоби, здатні проникнути в глибини природи, не порушуючи її первісної гармонії. На думку романтиків, поет мусить говорити мовою самої природи. І лише повний спектр розвинених людських якостей робить людину «природною істотою», веде до злиття її з природою.

Романтики оспівували природу, поетизували її силу, красу, різноманітність проявів, цілісність, таїну. Їх хвилювало порушення гармонії у стосунках людини і природи. Природа для них — не лише великий вчитель, а невід'ємна частина їхньої душі, а вони, в свою чергу, її віддані сини та співці вільного, природного життя.

*Тут і вище – за О.М. Ніколенко,
“Романтизм у поезії”*

ПОЕТИКА РОМАНТИЧНИХ ТВОРІВ

- Боротьба з нормативністю
- Двосвіття
- Психологізм
- Суб`єктивізм
- Контраст
- Романтична іронія
- Гротеск
- Живописність
- Колорит – національний, історичний
- Тяжіння до алегорії, символу, міфу

КОНФЛІКТ:

- герой-суспільство;
- внутрішній

ЖАНРИ

- Ліричні: елегія (любовна, цвинтарна, історична); послання (дружнє, любовне, умовне);
- Ліро-епічні: драматична поема, “байронічна” поема, балада
- Епічні: роман (історичний, сповідь, пригодницький); повість-казка, новела
- Драматичні: романтична драма

ЗАГАЛЬНІ РИСИ РОМАНТИЧНОГО ТИПУ ТВОРЧОСТІ:

- - прагнення до суб'єктивізації процесу творчості, усвідомлення власної чужості «натовпу», що живе примітивними інтересами та вважає себе господарем світу;
- - тяжіння до екзотичного, надзвичайного фону зображення, до неймовірних ситуацій і неординарних героїв, що нерідко відображають авторську особу;
- - міфологізація дійсності через звернення до форм символізування, гротеску, фантастики;
- - усвідомлення катастрофічної роздробленості, «розірваної» Нового часу і «втеча» від нього в світ ілюзії, мрії, казки;
- інтерес до фольклору, національної історії і національного колориту як до засобів, що допомагають повернути стан дитячої цілісності і живописної безпосередності.

(За С.Ю. Дітьковою)